

สัญลักษณ์มงคลแห่งความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อของพ่อค้าและนักเดินทาง จากอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ

Auspicious symbols of prosperity and abundance. Strong influence from
India to Suvarnabhumi realm

สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Supitchra59@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

สุวรรณภูมิ เป็นดินแดนทอง ที่พ่อค้าและนักเดินทาง นิยมเดินทางเข้ามาเพื่อแสวงหาความมั่งคั่งทางการค้า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สามารถสันนิษฐานได้ว่าบริเวณที่เป็นดินแดนสุวรรณภูมิ หมายถึงบริเวณดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยโบราณ ที่บรรดาพ่อค้า หรือนักเดินเรือชาวอินเดีย ได้เดินทางเข้ามาค้าขาย บรรดาพ่อค้าและนักเดินทางนิยมนำเครื่องราง หรือวัตถุมงคลติดตัวมา โดยมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นจะอำนวยซึ่งความมั่งคั่งในการค้า และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยโภคทรัพย์ ความเชื่อของพ่อค้าชาวอินเดียนี้เอง เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาทางศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นสิ่งที่พ่อค้าและนักเดินทางนำติดตัวมาจึงเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับเทพเจ้า หรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับเทพเจ้าทางศาสนา ได้แก่ กุเวร หรือขัมภล เทพเจ้าแห่งความมั่งคั่ง และคชลักษณ์ เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งความเชื่อในสัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ได้เข้ามาอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมิ รวมทั้งสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์อื่น ๆ ได้แก่ กลาส หรือหม้อน้ำมนต์ และสังข์ ดังที่ปรากฏในพิธีกรรมทางศาสนาของผู้คนในดินแดนแถบนี้

คำสำคัญ: สัญลักษณ์มงคล คชลักษณ์ กุเวร ดินแดนสุวรรณภูมิ

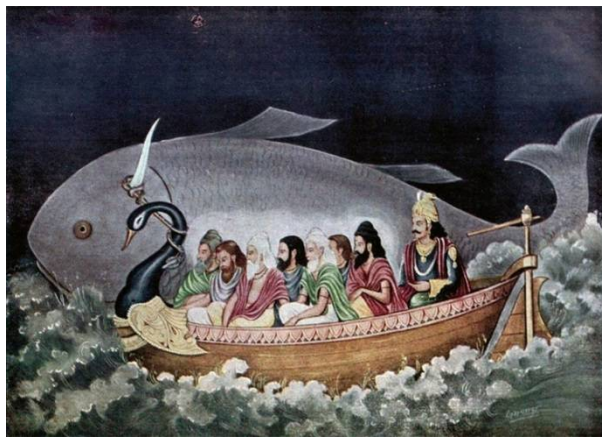
Abstract

Suvarnabhumi realm is the golden land. Merchants and travelers are extensive travel to seek wealth to trade in this realm. Historical and archaeological evidences can be assumed that Suvarnabhumi realm is possibility to be South East Asia, since the discovery of evidence of contact and influence propagate religious belief Brahmanism and Buddhism. In ancient times, the journey of the indian merchants or seamen who aims to do business trade Routes in South East Asia. They like to bring amulet or holy objects with them. They believe that amulet or holy objects can be prosperity in trade and wealth. This belief arise from the faith of Brahmanism. Amulet or holy objects call Kubera or Jambhala, God of wealth and Sri-Lakshmi, God of fertility. All of these things have a strong influence on people's Suvarnabhumi realm, including to other fertility symbols such as Kalasha or water magic and conch shell which will appear in the cult of the people of this land.

Keywords: auspicious symbols, Suvarnabhumi realm

1. บทนำ

ความมั่งคั่ง และความอุดมสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมวลมนุษย์ มาตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ การเกิด เป็นความอุดมสมบูรณ์ที่มนุษย์ต้องการเพื่อเพิ่มจำนวนประชากรขึ้นบนโลก ดังที่ปรากฏโบราณวัตถุหลายชิ้นที่แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ เช่น รูปปั้นเพศหญิงที่มีสะโพกใหญ่ และหน้าอกใหญ่ รูปปั้นดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ที่คนในสมัยก่อนสร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ และการดำรงเผ่าพันธุ์ รวมถึงลวดลายบนภาชนะดินเผา ที่สันนิษฐานว่า เป็นลวดลายอวัยวะเพศ โดยมีการนับถืออวัยวะเพศชาย ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งการให้กำเนิดชีวิตใหม่ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีการตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นกลุ่ม แคว้น และกลายเป็นอาณาจักร ก่อเกิดอารยธรรมและความเจริญ มีความสะดวกสบายมากขึ้น ความต้องการขั้นต่อมาของมนุษย์คือความมั่งคั่ง และร่ำรวย เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ทั้งความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่ง คือสิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ในอดีตจนถึงปัจจุบันแสวงหา จากการเดินทางเพื่อการค้าของโลกโบราณในทวีปเอเชีย ชาวอินเดียเป็นชนชาติผู้เชี่ยวชาญในการเดินเรือ และเป็นแม่แบบทางวัฒนธรรมของดินแดนต่าง ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พ่อค้าชาวอินเดียที่เดินทางมาค้าขายยังดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์ ที่ถูกขนานนามว่า สุวรรณภูมิ นั้น ถูกใช้เป็นชื่อเรียกดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตั้งอยู่ระหว่างประเทศอินเดียและประเทศจีน เป็นดินแดนแห่งอารยธรรมยิ่งใหญ่ของเอเชีย มีหลักฐานการติดต่อค้าขายกันมาอย่างยาวนานโดยใช้เส้นทางบกและเส้นทางทะเล อีกทั้งประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็มีสินค้าที่เป็นที่ต้องการสำหรับชาวอินเดีย และเปอร์เซีย เช่น เครื่องเทศ ไม้หอม ยางไม้หอม และทองคำ ดังนั้นคำว่า “สุวรรณภูมิ” ก็คือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่หมายถึงดินแดนที่อยู่ระหว่างจีนและอินเดียปัจจุบัน ได้แก่ ประเทศพม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน และติมอร์ตะวันออก มีคำเรียกชื่อบริเวณแถบนี้ในชื่ออื่น ๆ อีก เช่น เอเชีย-ดินแดนมรสุม ที่เรียกเช่นนี้เนื่องจากมีสภาพภูมิอากาศแบบมรสุม ซึ่งมีความสำคัญต่อดินแดนบริเวณนี้ หรือ เรียกว่า อินโดจีน เพราะอยู่ระหว่างอินเดียบกับจีน ส่วนคำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เพิ่งเริ่มใช้ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นนักวิชาการส่วนใหญ่จึงสันนิษฐานว่า ดินแดนสุวรรณภูมิในสมัยโบราณนั้นอยู่ ณ บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศพม่า ไทย ลาว กัมพูชา และมลายู

ภาพที่ 1 จินตนาการการเดินทางชาวอินเดียที่ประกอบด้วยพ่อค้า นักบวช และกษัตริย์

ที่มา: <http://xeno101.blogspot.com/2013/11/misteri-jaman-nabi-nuh-as-bagian-2.html>

สุวรรณภูมิ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยโบราณ เส้นทางเดินเรือเพื่อมาค้าขายนั้น ต้องรอช่วงลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดมา ประมาณในช่วงเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ และการเดินทางกลับก็ต้องรอลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคมพัดกลับ ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นจุดจอดพักเรือเพื่อรอและหลบลมมรสุม เป็นที่ขนถ่ายสินค้าเต็มเลียบ และกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในดินแดนทะเลใต้

การเดินทางในแต่ละครั้งนั้นมิได้มีเพียงแต่พ่อค้า แต่ยังมีบรรดานักบวชเดินทางร่วมมากับเรือ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อให้กับพ่อค้าเหล่านั้น เพราะการเดินทางของนักเดินเรือที่มีบรรดานักบวชและพราหมณ์หรือนักบวชติดตามมาด้วยนั้น นักเดินทางเหล่านี้ต้องเผชิญกับความหวาดกลัวอันตราย และเสี่ยงโชคระหว่างการเดินทาง ความหวาดกลัวก่อให้เกิดความศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่จะช่วยปัดเป่าภัยอันตราย และนำมาซึ่งความมั่งคั่ง ให้แก่บรรดาพ่อค้า และนักบวชที่เดินทางมา พวกเขาจึงได้นำเครื่องราง สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งอันเป็นมงคลพกติดตัวมาด้วย สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องทางศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ได้แก่ ศรี - คชลักษณ์ และกุเวรหรือซิมภล รวมทั้งสัญลักษณ์มงคลที่ปรากฏบนเหรียญเงิน และแผ่นดินเผา ที่เป็นมงคล เช่น หม้อปุระณะกฐะ สังข์ ภัทรปิฐ และศรีวัตสะ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในช่วงระหว่างการรอลมมรสุม พ่อค้า และนักบวชชาวอินเดียจึงมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมอินเดียให้แก่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับเอาวัฒนธรรมของชาวอินเดียมาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของตนเอง จนกลายเป็นแม่แบบทางวัฒนธรรมที่สำคัญของดินแดนแถบนี้ รูปแบบวัฒนธรรมอินเดียที่ประเทศในกลุ่มอาเซียนได้รับมาผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองและมีการสืบทอดต่อมานั้น ปัจจุบันปรากฏให้เห็นทั้งทางด้านภาษา การปกครอง ศาสนา และความเชื่อ โดยเฉพาะทางด้านศิลปกรรมในรูปแบบของสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม และงานจิตรกรรม และสามารถสันนิษฐานได้ว่าเมืองที่เป็นเมืองแรกรับวัฒนธรรมอินเดีย ควรเป็นเมืองท่าที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ โดยมีหลักฐานยืนยันว่า เมืองท่าบ้านควนลูกปิด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ และอาณาบริเวณใกล้เคียงเคยเป็นเมืองท่าที่เจริญรุ่งเรือง ต่อมาได้ย้ายไปที่ เมืองท่าตักโกลา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นเมืองท่าเรือสำคัญทางชายฝั่งทะเลตะวันตก มีเส้นทางเดินบกข้ามคาบสมุทรติดต่อเชื่อมโยงกับ เมืองพันพาน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือเมืองท่าใกล้เคียงทางฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรมลายูได้ จนอาจกล่าวได้ว่าดินแดนในบริเวณดังกล่าวน่าจะเป็นที่ตั้งของ “อาณาจักรสุวรรณภูมิในยุคแรก” ซึ่งมี “เมืองพันพาน” เป็นเมืองหลวงของอาณาจักร แม้ว่าความเห็นในเรื่องนี้ยังไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะสนับสนุนให้เห็นชัดเจนและไม่อาจโต้แย้งได้ก็ตาม แต่การค้นพบ “เทวรูปพระนารายณ์สวมหมวกทรงกระบอก” ซึ่งมีอายุเก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหลักฐานยืนยันว่าภายหลังจากพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงประกาศยกเลิกประเพณีการห้ามมิให้สร้างรูปเทพเจ้าอินเดียขึ้นมาเป็นรูปเคารพ ในสมัยต้นศตวรรษที่ 2 ชาวอินเดียจึงได้สร้างเทวรูปเทพเจ้าของตน เช่น พระสุริยเทพ พระนารายณ์ พระศิวะ ขึ้นมากราบไหว้บูชา สันนิษฐานว่าพ่อค้าชาวอินเดียอาจนำติดตัวเข้ามายังดินแดน “สุวรรณภูมิ” ตั้งแต่สมัยนั้น โดยเฉพาะหลักฐานที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นอยู่ จะปรากฏในงานสถาปัตยกรรม ที่ได้รับอิทธิพลการก่อสร้างเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เช่น เทวสถานต่าง ๆ ของ ศาสนาพราหมณ์เพื่อใช้ในการประกอบพิธีบูชาเทพเจ้า ประติมากรรมเทวรูปมหาเทพทั้งสามพระองค์ คือ พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวรหรือพระศิวะ ซึ่งลักษณะของงานประติมากรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่พบส่วนใหญ่แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะอินเดียได้อย่างชัดเจน คือ งานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมในประเทศกัมพูชา เช่น ที่มีลักษณะเด่น ๆ 2 แบบ คือ แบบคาคผ้าคาคเอน แบบเฉียงบิดเป็นเกลียวซึ่งคล้ายคลึงกับเทวรูปในศิลปะสมัยหลังคุปตะ หรือสมัยราชวงศ์ปัลลวะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 12 และลักษณะแบบคาคผ้าคาคเอนแบบตรง เทวรูปในศาสนาพราหมณ์รวมถึงศิวิลิ่ง ที่มีการค้นพบทั้งใน เขมร ไทย และพม่า ส่วนทางแถบชวา หรือในอินโดนีเซีย ศาสนสถานที่สำคัญทางศาสนาฮินดู เช่น กลุ่มวัดพรัมบานัน อยู่ในประเทศอินโดนีเซีย ที่สร้างขึ้นใน พุทธศตวรรษที่ 15 ซึ่งเป็นวัดในศาสนาฮินดูที่ใหญ่ที่สุดที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาพระอิศวรในอินโดนีเซีย ส่วนในเวียดนามมีการสร้างสัตว์พาหนะของเทพเจ้าที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หิมิเชิน (My Son Sanctuary) ที่สร้างขึ้นในระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 9 - 18 นอกจากศาสนาพราหมณ์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ ยังมีการค้นพบหลักฐานที่สำคัญ กระจายอยู่มากมายในดินแดนสุวรรณภูมิ ที่เห็นได้ชัดบนแผ่นดินไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 คือ อาณาจักรทวารวดี ได้มีการพบสัญลักษณ์มงคลทางศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาก่อนพระพุทธศาสนาหลงเหลืออยู่ เช่น ประติมากรรมดินเผารูปคชลักษณ์ และกุเวร ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเอกลักษณ์วัฒนธรรมซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูของอินเดีย ได้เข้ามายังดินแดนแถบนี้พร้อมกับบรรดาพ่อค้า และนักบวชชาวอินเดีย ผสมผสานกับพระพุทธศาสนา และความเชื่อท้องถิ่นในเวลาต่อไป จนกระทั่งปัจจุบัน

ภาพที่ 2 สัญลักษณ์มงคลของอินเดียที่ปรากฏบนเหรียญเงินสมัยพุนัน

ที่มา : <https://www.ma-shops.com/kleyer/item.php5?id=1546&lang=en>

2. ความหมายและความสำคัญ

สัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ หมายถึง สัญลักษณ์ที่นำมาซึ่งความมั่งคั่ง และอุดมสมบูรณ์ สัญลักษณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นมาจากความเชื่อและความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า รวมไปถึงสิ่งที่เป็นเครื่องใช้ หรือเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทางศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาพร้อมกับพ่อค้า นักเดินทาง และนักบวชชาวอินเดีย ความเชื่อที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ มีมาตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ การบูชาเทพหญิง ของชาวอินเดียสันนิษฐานว่ามีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยยุคหิน ต่อมาในสมัยอารยธรรมในทวีปเอเชีย ความเชื่อในการบูชาเทพหญิงปรากฏในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ที่เกิดลัทธิในการบูชาเทพหญิงว่าเป็นสัญลักษณ์ของการให้กำเนิดและ ความอุดมสมบูรณ์ (M.C.P. Srivastava, 1979, pp.15, 23 – 24.) หลักฐานการให้ความสำคัญแก่เทพหญิง ปรากฏในงานประติมานวิทยาของอินเดีย มีลักษณะเป็นรูปสตรีที่มีข้างคู้ร่อนน้ำเหนือศีรษะ สันนิษฐานได้ว่าเป็นคชลักษณ์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหลักฐานของความเชื่อที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ลัทธิบูชาผู้หญิงของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เพราะยุคนั้นถือว่าผู้หญิงเป็นผู้ให้กำเนิด เลี้ยงสัตว์และดูแลเรื่องอาหาร ต่อมาเมื่อชาวอารยันอพยพเข้ามาในอินเดีย ชาวอารยันได้นำความเชื่อเกี่ยวกับเทพและเทพีต่าง ๆ ของตนเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองอินเดีย โดยมีการจัดคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าเหล่านี้รวบรวมเป็นคัมภีร์พระเวท (Vedic) ดังนั้นการเดินทางเข้ามาของนักเดินเรือ พ่อค้า และนักบวช ชาวอินเดีย จึงได้มีการนำเทพเจ้า และสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ และความมั่งคั่ง ติดตัวมาและเข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อในดินแดนสุวรรณภูมิ ดังที่ปรากฏหลักฐานเป็นโบราณวัตถุ ที่ค้นพบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา ได้แก่ พระศรี หรือพระลักษมี และกุเวร หรือชัมภล

ภาพที่ 3 พระศรี หรือคชลักษณ์

ที่มา: <http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett>

พระศรี หรือพระลักษมี ลक्ष्मी (Lakshmi : Gaja Lakshmi) พระนามของพระศรี หรือพระลักษมี มีกำเนิดขึ้นตั้งแต่ครั้งยุคพระเวท เกิดจากลัทธิการบูชาเทพหญิงในสมัยยุคหิน ลักษมีตามความหมายของภาษาสันสกฤต หมายถึง Lakshyam - ความสำเร็จ , Laksham - จุดมุ่งหมาย , Laksha - จำนวนแสน พระลักษมี มีชื่อที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับดอกบัว เช่น ปัทมาปรียา - ผู้ซึ่งชอบดอกบัว, ปัทมามาลาธระ - ผู้ซึ่งชอบสวมมาลัยดอกบัว, ปัทมามุขิม หรือ ปัทมาสุนทร - ผู้ซึ่งมีความสวยงามกับดอกบัว เป็นต้นลักษมี หรือ คชลักษมี เป็นเทพที่เป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวย ความสดใส ความฉลาด และความมีโชคกลางซึ่งหมายถึงความมีโชค ความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ ทรงมีบารมีและเครื่องประดับที่มากมาย รัศมี นางดั่งสีทอง เปล่งปลั่งดั่งพระจันทร์ นางสาวสร้อยคอที่ทำด้วยทองคำและเงิน นางถูกกล่าวถึงอยู่เสมอว่าโชติช่วงดั่งพระอาทิตย์ และรุ่งโรจน์ดั่งเปลวไฟ (ท้าว คำเพ็ญ, 2560 จาก http://รักษัประเพณีไทย.blogspot.com/2012/12/blog-post_30.html) ตามประวัติกล่าวว่าพระนางเป็นชายาของพระวิษณุ มีพาหนะคือ นกเค้าแมว ความเชื่อเกี่ยวกับพระนางปรากฏทั้งในศาสนาเชน ศาสนาพุทธ และศาสนาฮินดู นับถือว่าเป็นพระแม่แห่งโลกผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งทั้งปวงไปชั่วกาลนาน (W.J. Wilkins, 1972 V.1, 189.) ดังนั้นชาวอินเดียจึงเชื่อว่าพระนางเป็นเทพแห่งความร่ำรวย และความบริสุทธิ์ และเป็นเทพแห่งความรู้ (Brahma-vidya) พระนางมีอีกชื่อคือ วิทยา (Vidya) หมายถึงความรู้ ชาวอินเดียนั้นจึงบูชาพระนางเพื่อปรารถนาความสุขในครอบครัว เพื่อน การแต่งงาน เด็ก ๆ อาหาร และความสมบูรณ์มั่งคั่ง ความสวยงามและสุขภาพที่ดี ดังนั้นพระนางจึงเป็นที่นิยมในการบูชาในศาสนาฮินดู ในฐานะที่เป็นเทพแห่งความร่ำรวย และเรียกอีกนามว่า Dharidranashini (destroyer of poverty) และ Dharidradvamshini (one who opposes poverty) นอกจากนี้กล่าวว่าพระลักษมีทรงมีบารมีและเครื่องประดับที่มากมาย รัศมีนางดั่งสีทอง เปล่งปลั่งดั่งพระจันทร์ นางสาวสร้อยคอที่ทำด้วยทองคำและเงิน นางถูกกล่าวถึงอยู่เสมอว่าโชติช่วงดั่งพระอาทิตย์ และรุ่งโรจน์ดั่งเปลวไฟ อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานการสร้างรูป “ศรี” หรือ “ลักษมี” บนเหรียญเงิน และฝาจุกเครื่องหอม และบนแผ่นดินเผา โดยมีการค้นพบบริเวณที่เป็นเมืองท่า เช่น ในดินแดนสุวรรณภูมิ รูปที่สร้างนิยมสร้างคู่กับดอกบัวและช้าง 2 เชือก รตนน้ำลงบนพระศรี - ลักษมี โดยนิยมสร้างรวมกับท้าวกุเวรที่เทพแห่งความร่ำรวย (H. KrisnaSastri, 1986, 187.) สันนิษฐานว่าการที่นิยมสร้างคู่กับดอกบัวและช้าง 2 เชือก รตนน้ำเป็นสัญลักษณ์ของการกำเนิดแห่งเทวีลักษมีในครั้งการเกษียรสมุทร พระลักษมีเกิดผุดขึ้นกลางดอกบัว โดยมีช้างสรองน้ำพระองค์ ช้างสรองน้ำนี้ ยังปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท กล่าวใน ศรีสุกตะ ว่า ศรีถูกปลุกโดยเสียงกัมปนาทของช้างสรองโดยช้างของเหล่ากษัตริย์ด้วยหม้อทองคำ พระนางเปลือยกายในสระบัว ทรงเป็นที่รักของพระวิษณุ ดังนั้น ศรี ในยุคสมัยนี้จึงมีคุณสมบัติที่สำคัญและมีเครื่องหมายคือดอกบัว และช้างที่สรองน้ำได้กลายมาเป็นเครื่องหมายมงคลในชื่อที่เรียกกันว่า “คชลักษมี” **गज लक्ष्मी (Gaja Lakshmi)** หรือ “อภิเชกพระศรี” มีความหมายมงคลที่แสดงถึง “ความมั่งคั่งและงดงาม” ดังนั้นด้วยความ เป็นมงคลดังกล่าวนี้เอง นักเดินเรือ และพ่อค้าในยุคโบราณ จึงนิยมนำรูปเคารพนี้ติดตัวไปพร้อมกับท้าวกุเวรเวลาเดินทางมาค้าขายยังสุวรรณภูมิ หรือโคราช เครอทโซเนโซส ดังจะเห็นหลักฐานที่ค้นพบแม่พิมพ์ตราประทับรูปพระศรี - ลักษมี ที่เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งโชคดีของศาสนาฮินดู สันนิษฐานว่ากลุ่มพ่อค้าหรือนักบวชมีการใช้ตราประทับเป็นสื่อในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและติดต่อกับชาวพื้นเมือง ตราประทับเหล่านี้มีรูปแบบลวดลายและสัญลักษณ์ ที่แสดงถึงวัฒนธรรมอินเดียอย่างชัดเจนและมักพบในบริเวณที่เคยเป็นเมืองท่าหรือศูนย์กลางการค้าในสมัยโบราณของประเทศต่าง ๆ แม่พิมพ์นี้อาจทำขึ้นเพื่อทำฉันทราเครื่องรางของขลัง (ภูธร ภูมธน, 2529. หน้า 41.) ซึ่งต่อมาคนในท้องถิ่นก็รับรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยของตราประทับมาใช้กันอย่างแพร่หลาย จนสามารถผลิตขึ้นเองภายในท้องถิ่นได้ (ผาสุข อินทรารุช, 2542. หน้า 137.)

ภาพที่ 4 ดินเผาสมัยทวารวดี ด้านหนึ่งคือ อภิเชกพระศรี หรือคชลักษณ์ และอีกด้าน คือ กุเวร

ที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/voranai/2007/06/19/entry-1/comment>

กุเวร (Kubera) ในภาษาสันสกฤต: **कुबेर** เรียกว่ากุเพร, ภาษาบาลี: **कुवेर** เรียกว่ากุเวร, ส่วนภาษาทมิฬ: **குபேரன்** เรียกว่ากุเปรัน) กล่าวว่าเป็นหนึ่งในสิ่งตุโลกบาล ผู้ปกครองเหล่ายักษ์ เป็นชื่อของเทพแห่งความมั่งคั่ง ตามคติในศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู นับถือกันว่าพระองค์เทพประจำทิศเหนือ และเป็นเทพผู้คุ้มครองโลก (โลกบาล) กุเวรหรือซัมมถ ปราภฏในคัมภีร์ปุราณะของอินเดียว่า มีลักษณะเป็นคนแคระมีผิวสีไบบัวและท้อใหญ่ และกล่าวว่ากุเวรมีสามขาหนึ่งตาและร่างกายประดับด้วยอัญมณี มีพันทัก มีสามขาสามหัว และสี่แขน (Hopkins, Edward Washburn, 1915. p. 147) บางตำนานกล่าวว่ากุเวรมีลักษณะเป็นคนขี้เมา มือถือกระบอง, ถือทับทิมหรือกระเป๋าสอง (Knapp, Stephen, 2005. pp. 192-3.) นอกจากนี้กุเวรยังอาจถืออัญมณีหรือนั่งบนพังพอน ในทิเบตพังพอนถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของชัยชนะ (Donaldson, Thomas E, 2001. pp. 329-30.) ส่วนในอัครนิปุราณะ (Agni Purana) กล่าวว่า รูปกุเวร ควรติดตั้งในวัดโดยประทับนั่งบนแพะและมีถ้อยอยู่ในมือ (Mani, Vettam, 1975. pp. 434-7.) สีกายของกุเวร กล่าวว่า มีทั้งที่เป็นสีทองและหลายสี (Daniélou, Alain, 1964 pp. 135-7.) ส่วนในวิษณุมนตรา ปุราณะ (Vishnudharmottara Purana) อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับใบหน้าของกุเวรว่าจะเอนเอียงไปทางซ้ายมีเคราและหนวด มีสองงาขนาดเล็กยื่นออกมาจากปาก มีภรรยาชื่อว่า Riddhi ซึ่งเป็นตัวแทนการเดินทางของชีวิตนั่งอยู่บนตักซ้ายมือ ส่วนด้านขวามือจะถือ อัญมณี - หม้อ (ratna-patra) (Prakash, Om, 2000. pp. 41-4.) สถานที่อยู่ของกุเวรเป็นสวนที่มีชื่อว่า Chaitrarath (Gopal, Madan, 1990. K.S. p. 65.)

ภาพที่ 5 กุเวร (Kubera) ของชาวอินเดีย

ที่มา: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.song_kubera_mantra

<http://www.speakingtree.in/blog/17-names-of-kubera-in-amarakosa>

นอกจากนี้ กุเวร ยังมีสถานะเป็นผู้ปกครองยมโลก และเป็นเทพที่ร่ำรวยที่สุด นอกจากนี้ยังเป็นผู้พิทักษ์โลก (Lokapala) และผู้พิทักษ์ (dik-pala) ทางทิศเหนือและทิศตะวันออก (Williams, George Mason, 2003. pp. 190-1.)

ในมหากาพย์มหาภารตะ บันทึกว่า กุเวร ได้แต่งงานกับ Bhadra หมายถึงมณฑล หรือ Kauberi ซึ่งเป็นลูกสาวของปีศาจนามว่า Mura ซึ่งชาวอินเดียเรียกว่า ยักษี (Yakshi - Yaksha) และ อีกคน คือ Charvi หมายถึงดงงาม โดยมีลูกชายสามคนมีนามว่า Nalakubara, Manigriva หรือ Varna-kavi และ Mayuraja และมีลูกสาวชื่อ Minakshi (Wilkins, W. J., 1990. pp. 388 - 93.) ตามตำนาน กล่าวว่า กุเวรเป็นผู้เก็บทรัพย์สมบัติในโลก กุเวรจะให้การบูชา และเคารพพระวิษณุในปางอวตารที่มีนามว่า Venkateshwara

จากคติความเชื่อของชาวอินเดียที่มีต่อกุเวรดังกล่าวมานี้ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อนักเดินเรือ และนักบวชชาวอินเดีย จะเห็นได้จากโบราณวัตถุรูปกุเวร ที่นิยมสร้างคู่กับพระลักษมี ซึ่งอิทธิพลนี้ได้ผสมผสานกับการรับพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา โดยในทางพุทธศาสนา เรียกกุเวรว่า “ท้าวเวสสุวรรณ” ในภาษาสันสกฤต: वैश्रवण เรียกว่า ไวศรวณ, ภาษาบาลี:

वेस्सवण เรียกว่า เวสสวณ ส่วนในศาสนาเขมรจะเรียกเทพองค์นี้ว่า ศารวานภูติ (Sarvanubhuti) (Hopkins, Edward Washburn, 1915 ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2556, หน้า 316.) ในคัมภีร์ภาษาบาลีทางพระพุทธศาสนาที่จัดอยู่ในหมวดโลกศาสตร์ มีเนื้อหากล่าวถึงการกำเนิดจักรวาลและภพภูมิต่าง ๆ การนับสงฆ์ เรื่องของพระอาทิตย์ พระจันทร์ กลุ่มดาวนักษัตรทั้ง 27 และหลักของไตรลักษณ์ อันเป็นเครื่องเตือนสติให้บุคคลประพฤติอยู่ในคุณงามความดีได้กล่าวไว้ว่า รอบเขาพระสุเมรุ ทั้ง 4 ทิศ มีเทวดาที่อยู่ในชั้นจตุมหาราชิกาประจำอยู่ทั้ง 4 ทิศ หรือที่รู้จักดีในนามของจตุโลกบาล องค์ที่เป็นใหญ่ในทิศเหนือ มีนามว่า ท้าวเวสสุวรรณ หรือ เจ้าแห่งยักษี ในหนังสือเทวกำเนิดของพระยาสังฆาภิรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ) พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2474 ได้กล่าวถึงเรื่องจตุโลกบาล และเรื่องราวของท้าวเวสสุวรรณไว้ว่า เป็นใหญ่ในทิศเหนือมีด้วยกันหลายนาม ได้แก่ ท้าวกุเวร ธนบดี (เป็นใหญ่ในทรัพย์) ธนเศรษฐ (เจ้าแห่งทรัพย์) อัจฉวาส (มั่งมีได้ตามใจ) ยักษราช (ราชาแห่งยักษี) กุณฑ (มีรูปร่างน่าเกลียด หมายถึง ยักษีที่มีหน้าตาที่ดู) รัตนครภ (มีเพชรเต็มพุง) ราชราช (ราชะราชเจ้าแห่งราชา) นรราช (เจ้าคน) ฯลฯ จะเห็นได้ว่า จะเรียกอย่างไรก็ตาม ท่านคือสัญลักษณ์แห่งความร่ำรวย ผู้เป็นมหาราชประจำทิศเหนือ ส่วนในอภินิหารพระปรีตมหาสมยสูตร หรือบทสวดภณยักษี กล่าวว่า ท้าวกุเวรเป็นจอมยักษี และเป็นผู้ดูแลรักษาโลกในทิศเหนือ ในทางฝ่ายพุทธมหายาน ได้มีการกล่าวถึงจตุโลกบาล ว่ามหาราชผู้เป็นใหญ่ในทิศเหนือคือท้าวเวสสุวรรณ เป็นเทพผู้รักษาพระพุทธศาสนา ดังนั้นท้าวเวสสุวรรณจึงนิยมสร้างไว้ในวัดยืนฟ้าพุทธสถาน ซึ่งคติความเชื่อดังกล่าวปรากฏในทิเบต เนปาล และประเทศจีน รวมทั้งในอดีตนานกว่าพันปีของคาบสมุทรทะเลใต้ คืออินโดนีเซีย, ไทย, เขมร ที่พระพุทธมหายานเคยรุ่งเรือง อย่างไรก็ตามบางแห่งนิยมเรียกชื่อกุเวรว่า ชุมภล หรือเศรษฐีชุมภล ซึ่งมีต้นเรื่องมาจากคาถาบูชาเทพเจ้าแห่งโชคลาภของพุทธตันตระฝ่ายมหายาน ที่มีมนตรากล่าวว่า “โอม ชัมภลา จาเลน ไนเยน สวาหะ” คำว่า “ชัมภลา” ก็คือชัมภล นั่นเอง ซึ่งในภาษาอังกฤษจะเขียนทับศัพท์ว่า “JAMBHALA” ตามรูปสมมุติที่สร้างขึ้น อย่างไรก็ตามในประเทศจีนเรียกกุเวรว่า “ไฉซิงเอี้ย” ตามสำเนียงและภาษาที่เป็นไปของแต่ละพื้นที่ พร้อมกับมีนิทานเรื่องขุนนางเงินมาประกอบ แต่ยังไม่ปรากฏรากศัพท์ของเสียง “ ฉ ” หรือ “ ช ” ที่ภาษาจีนทางใต้ ออกเสียง “ไฉ” หมายถึงความร่ำรวย ซึ่งใกล้เคียงของเดิมคือ “ชัมภล” “ชัมภลา” ในการสวดมนต์ขอพรเทพเจ้าแห่งโชคลาภนั้น ทางฝ่ายตันตระมหายาน ก็จะใช้คาถาตามที่กล่าวไป เพื่อขอพรให้ท่านประทานโชคลาภและความร่ำรวย ทั้งยังมีอานุภาพในการคุ้มครองปกป้องทรัพย์สินที่มีอยู่แล้วให้ปลอดภัย รวมถึงจากบรรดาภูติผีปีศาจ อำนาจชั่วร้ายทั้งปวง ก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ เพราะท่านคือมหาราชผู้เป็นจตุโลกบาล เจ้าแห่งยักษีเทพเจ้าแห่งโชคซึ่งสามารถจัดแบ่งปางต่าง ๆ ตามหลักมหายานได้ดังนี้ ปางมหาเศรษฐี ชัมภล ซึ่งเป็นปางที่ใหญ่ที่สุดและมีความเก่าแก่ที่สุดกว่า 2,000 ปี ปางบู๊ ทรงเครื่องนักรบโบราณ มีสื่อประทับอยู่ด้วย ปางขุน เป็นรูปขุนนางเงิน ดังที่เห็นกันทั่วไป ซึ่งปางนี้กำเนิดภายหลังไม่กี่ร้อยปี โดยจะมีคทาอยู่และถือก้อนเงินโบราณอยู่ในมือ จะเห็นได้ว่า ทั้งสามปางหลัก ปางมหาเศรษฐี ชัมภล มีความเก่าแก่ยาวนาน และมีประวัติ

ความเป็นมาที่สากล ปรากฏในหลายประเทศแถบทวีปเอเชีย ส่วนอีก 2 ปางนั้น มีกำเนิดขึ้นในภายหลัง ส่วนพระพุทธรูปนิกายตันตระในทิเบตหรือนิกายลามะ เรียกกุเวรวา “รัตนโกศ ” กล่าวว่ามีหน้าที่ปกครองดูแลโลกทรัพย์สินแผ่นดิน

สำหรับในประเทศไทยนั้น นิยมเรียกท่านว่า ท้าวกุเวร หรือท้าวชุมพล บางแห่งจะเรียกท่านว่า “เจ้าพ่อชุมทรัพย์” ความเชื่อเริ่มต้นมาจากนักเดินเรือ และนักบวชชาวอินเดีย ที่เดินทางเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ โดยให้กุเวรเป็นเทพชั้นรอง ในนิกายบูชาพระศิวะหรือไศวนิกายของศาสนาพราหมณ์ฮินดู เป็นเทพผู้พิทักษ์ทรัพย์สินในดิน และราชาหรือกษัตริย์ของเหล่ายักษ์ ทรงนำความมั่งคั่งร่ำรวยมาสู่ผู้บูชา มักเป็นรูปบุรุษประทับ พระอุทร (พุง) ใหญ่พลู้ย ทรงถือถุงเงิน ด้านหลังจะมีหม้อเงิน หม้อทองอยู่ข้างซ้ายและขวาภาพ การพบท้าวกุเวร จากตราประทับดินเผา ที่เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และจากเมืองโบราณจันเสน จังหวัดนครสวรรค์ อายุประมาณ 1,800 – 2,000 ปีที่ผ่านมา และแผ่นดินเผาหน้าเดียวหรือสองหน้ารูปคชลักษณ์ หรือ เทพกุเวร แผ่นพิมพ์ดินเผาเหล่านี้เป็นรูปแบบเครื่องรางที่ได้รับความนิยมสูงสุดของพ่อค้าชาวอินเดียในสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9 - 11) และหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12 - 13) ทั้งที่นับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ นิยมพกติดตัวเมื่อเดินทางไปค้าขายยังต่างแดน เพื่อหวังความร่ำรวยจากการค้า (ผาสุข อินทรารุช, 2528. หน้า 50-67.)

สัญลักษณ์มงคล คชลักษณ์ และกุเวร นั้น สามารถจะพบเครื่องรางเหล่านี้ในบริเวณที่เป็นเมืองท่าหรือศูนย์กลางการค้าสำคัญ ๆ ในสมัยโบราณทั้งในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นที่อินโดนีเซีย เรียกกุเวรวาธนบดี โดยมีการแกะสลักหินรูปธนบดีที่มหาเจดีย์บุโรพุทโธ ประเทศอินโดนีเซีย ในงานศิลปะศรีวิชัยความเชื่อว่าธนบดี คือผู้ประทานสมบัติ พระจักรพรรดิแห่งอาณาจักรทะเลใต้ ดังนั้นอาณาจักรแห่งนี้ จึงสามารถอธิษฐานขอพรได้ 7 ประการ ตามคุณลักษณะของสมบัติจักรพรรดิ 7 ประการ ซึ่งประทานให้โดยมหาราชาผู้เป็นท้าวจตุโลกบาล ซึ่งคุ้มครองดูแลโลกมนุษย์ตลอดกาลของอาณาจักรศรีวิชัย อันเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มีพระราชอิศราธิราช ที่มีพระบรมเดชานุภาพเหนือกว่าพระราชองค์อื่นปกครองทั่วนานน้ำอาณาจักรทะเลใต้ ซึ่งมีจารึกของศรีวิชัยประกาศความยิ่งใหญ่ ปรากฏชัดเจน ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 1318 ตามโบราณราชประเพณีนั้นจะต้องมีการสถาปนาองค์พระธนบดี ดังปรากฏรูปเคารพของธนบดี ที่เรียกกันว่า ท้าวชุมพล สร้างขึ้นเป็นพระเครื่องเนื้อดินดิบบรรจุอยู่ตามถ้ำต่าง ๆ ในเขตภาคใต้ และรูปหล่อเนื้อโลหะสำริด ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา และพิพิธภัณฑสถานวัดมณีฆาต นอจากนี้ยังพบอีกเป็นจำนวนมากทั้งในชวาหรืออินโดนีเซีย การพบรูปเคารพแบบต่าง ๆ ของท้าวกุเวร ทั้งที่เป็นตราประทับดินเผา หรือเป็นรูปแกะสลัก รูปหล่อโลหะ สืบเนื่องมาตั้งแต่เมื่อ 2,000 ปีที่แล้ว ในดินแดนสุวรรณภูมินี้เอง แสดงให้เห็นว่ากุเวร มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อจิตใจนักเดินเรือ และพ่อค้าในดินแดนแถบนี้ เป็นเครื่องรางของคลังของเหล่าพ่อค้าวาณิช และเป็นหลักฐานถึงการเข้ามาติดต่อกับชาวอินเดียโบราณที่เดินทางข้ามมหาสมุทร เข้ามาในตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในสุวรรณภูมิเพื่อแสวงโชค และเผยแพร่วัฒนธรรมจากการค้าขายในโลกใหม่ ไปยังดินแดนสุวรรณภูมิโลกแห่งความอุดมสมบูรณ์

3. บทสรุป

สัญลักษณ์ ความหมายตามพจนานุกรมไทยฉบับของราชบัณฑิตยสถาน คือ “เครื่องหมาย” แต่ในความเข้าใจของมนุษย์ทุกชนชาติ สัญลักษณ์ คือ รูปแบบของเครื่องหมายที่ถูกกำหนดตัวตนขึ้น และถูกให้นิยาม ที่อาจจะมีทั้งการจำกัดขอบเขตของความหมาย หรือไม่สามารถจำกัดเจาะจงอันใดได้ ทั้งหมดนี้ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของความเข้าใจ และข้อตกลงสำหรับการใช้งานของกลุ่มชนในช่วงเวลานั้น ดังนั้นสัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ หมายถึง รูปแบบที่กำหนดขึ้นเป็นสัญลักษณ์ตามความเชื่อและศรัทธาในทางศาสนาที่นำมาซึ่งความมั่งคั่ง และความอุดมสมบูรณ์ สัญลักษณ์ดังกล่าวจึงมีความเกี่ยวพันกับความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ดังนั้นสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลดังกล่าวจึงรวมไปถึงสิ่งที่เป็นเครื่องใช้ หรือเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า ชาวอินเดียเป็นนักเดินเรือ และนักแสวงหาโชคทางทะเล ดินแดนสุวรรณภูมิมีกล่าวไว้ในเอกสารหลักฐานของทั้งอินเดีย และดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ว่าเป็นดินแดนแห่งความมั่งคั่ง และอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นนักเดินทาง และพ่อค้ารวมทั้งนักบวชจากอินเดียจึงเดินทางเข้ามาในสุวรรณภูมิ ความหวาดกลัวอันตราย และเสี่ยงโชคจากการเดินทางไปในครั้งนี้

ก่อให้เกิดความศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่จะช่วยปัดเป่าภัยอันตราย และนำมาซึ่งความมั่งคั่ง ให้แก่บรรดาพ่อค้า และนักบวชที่เดินทางมา จึงได้นำเครื่องราง และสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นมงคลพกติดตัวมาด้วย สัญลักษณ์ดังกล่าว ได้แก่ พระลักษมี และกุเวรหรือข้มภล สัญลักษณ์มงคลทั้งสอง จึงปรากฏในงานประติมากรรม ในสมัยทวารวดี ที่เป็นแผ่นดินเผาทั้งที่เป็นหน้าเดียวหรือสองหน้าและเป็นภาพนูนรูป คชลักษณ์ และกุเวร ในสุวรรณภูมิเรียกชื่อกุเวรแตกต่างกันออกไป เช่น ข้มภล เวสสุวรรณ และธนบดี รูปมงคลที่พบนิยมทำเป็นแผ่นพิมพ์ดินเผา แกะสลักรูปนูน สันนิษฐานว่าใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา หรือใช้เพื่อความเป็นมงคล โดยแกะสลักบนสิ่งของเครื่องใช้ เช่น รูปคชลักษณ์บนฝาจากเครื่องหอม และสันนิษฐานได้ว่าสัญลักษณ์มงคลเหล่านี้เป็นรูปแบบเครื่องรางที่ได้รับความนิยมสูงสุดของพ่อค้าชาวอินเดียในสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9 - 11) และหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12 - 13) ทั้งที่นับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และพุทธศาสนา โดยนิยมพกติดตัวเมื่อเดินทางไปค้าขายยังต่างแดน เพื่อหวังความร่ำรวยทางการค้า และได้กลายมามีอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้คนในแดนสุวรรณภูมิ จวบจนกระทั่งปัจจุบัน

4. เอกสารอ้างอิง

- ท้าว คำเพ็ญ. (สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2560.) คติความเชื่อ เทพเจ้า และประเพณีไทย ตอน กำเนิดของ “ลักษมี : คชลักษณ์” จาก http://รักษ์ประเพณีไทย.blogspot.com/2012/12/blog-post_30.html
- ผาสุข อินทรารุช. (2528). *ดรขณีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (Index pottery of Dvaravati period)*. กรุงเทพฯ: ไทยโออี.
- (2542). *ทวารวดี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี : Dvaravati : a critical study Based on archaeological evidence*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- ภูธร ภูมะธน. (2529). *เมืองชัยจำปาศักดิ์*. กรุงเทพมหานคร : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2526). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- Alain, Daniélou. (1964). "Kubera, the Lord of Riches". *The myths and gods of India*. Inner Traditions / Bear & Company.
- Edward Washburn, Hopkins. (1915). *Epic mythology*. Strassburg K.J. Trübner.
- George Mason, Williams. (2003). "Kubera". *Handbook of Hindu mythology*. ABC-CLIO.
- KrisnaSastri, H. (1986). *Goddess and Goddesses* New Delhi : Asian Educational Services.
- Madan, Gopal. (1990). K.S. Gautam, ed. *India through the ages*. Publication Division, Ministry of Information and Broadcasting, Government of India.
- Nagendra Kumar Singh. *Encyclopaedia of Hinduism*. 31-45. Anmol Publications PVT. LTD.
- Om, Prakash. (2000). "Artha and Arthasastra in the Puranic Iconography and their symbolic implications".
- Srivastava, M.C.P. (1979). *Mother Goddess in Indian Art Archaeology & Literature*. Delhi : Agam Kala Prakashan.
- Stephen, Knapp. (2005). *The Heart of Hinduism: The Eastern Path to Freedom*. Empowerment and Illumination. iUniverse.
- Thomas E., Donaldson. (2001). "Jambhala/Pancika". *Iconography of the Buddhist Sculpture of Orissa*. Abhinav Publications.

Vettam, Mani. (1975). **Puranic Encyclopaedia: A Comprehensive Dictionary With Special Reference to the Epic and Puranic Literature.** Delhi: Motilal Banarsidass.

Wilkins, W.J. Wilkins (1972). **Hindu Mythology.** New Delhi : Ideological Book.

----- . **Hindu Mythology, Vedic and Puranic.** Sacred texts archive.